

УДК 330

Фоміна О. О.,
канд. екон. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: fomina@donnuet.edu.ua
e-mail: trokhymchuk@donnuet.edu.ua

Трохимчук В. В.,
канд. екон. наук

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ І РОЗВИТОК

UDK 330

Fomina O. O.,
PhD in Economic sciences

Donetsk National University of Economics
and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: fomina@donnuet.edu.ua
e-mail: trokhymchuk@donnuet.edu.ua

Trokhymchuk V. V.,
PhD in Economic sciences

SOCIO-ECONOMIC INEQUALITY AND DEVELOPMENT

Мета. Мета статті — з'ясування витоків бідності, причин соціально-економічної нерівності, можливих шляхів їх подолання та соціально-економічних наслідків вирішення зазначеної проблеми, зокрема для України.

Методи. Дослідження ґрунтується на системному підході та діалектичному методі пізнання економічних явищ і процесів. Основні наукові результати отримані за допомогою комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: історичного і логічного та порівняння — для огляду основних положень теорій виникнення суспільної нерівності; аналізу — для визначення причин диференціації населення та бідності значної частини членів українського суспільства; індукції і групування — для визначення основних тенденцій соціально-економічного розвитку в Україні; узагальнення — для формулювання рекомендацій щодо системи пріоритетних дій держави у сфері перерозподілу доходів та забезпечення соціальної справедливості в Україні.

Результати. Ринковий розподіл доходів не гарантує членам суспільства рівних доходів і однакового добробуту. Це пов'язано зі зростанням ролі факторів, що обумовлюють відмінності в доходах населення й підвищення ефективності виробництва. Підвищення ефективності виробництва, викликаючи нерівність в доходах, знову і знову відтворює соціальну нерівність. Тому нерівність доходів є обов'язковою умовою ефективного функціонування ринкової економіки. Для послаблення соціальної напруги й економічної нерівності у суспільстві держава втручається у сферу перерозподілу доходів. Це втручання має виявляти і стимулювати здібності людини, створювати умови кожному працездатному члену суспільства для підвищення особистого добробуту. Вирішення цих завдань передбачає контроль з боку держави над доходами, прогресивне оподаткування високих доходів, ліквідацію необґрунтованих привілеїв, упорядкування системи пільг і додаткових виплат, формування якісно нової системи оподаткування.

Ключові слова: соціально-економічна нерівність, бідність, економічний розвиток, соціальна справедливість, державна політика подолання бідності.

Постановка проблеми. Особливе місце в економічних дослідженнях відводиться темі соціально-економічної нерівності. Питання про те, як створюється й відтворюється нерівність, більше сторіччя цікавить дослідників-економістів, соціологів, політологів. Проте взаємозв'язок між нерівністю і процесом економічного розвитку ще чітко не визначений. Про зв'язок між економічним розвитком і нерівністю вперше писав

© О. О. Фоміна, В. В. Трохимчук, 2016

Саймон Кузнець, американський економіст родом з Білорусі, вихованець юридичного факультету Харківського університету. Його теорія нерівності ілюструється переворотним U-подібним графіком, де показано рух суспільства до складнішої і продуктивнішої економіки, від низької нерівності до високої і потім знову до низької. Також існує теорія про те, що нерівність стимулює економічне зростання, через прагнення людства до соціальної рівності і справедливості. Проте сучасна економічна теорія на основі дослідження тенденцій зростання ВВП, його суспільного розподілу на душу населення, зміни рівня доходів населення з урахуванням низки інституційних чинників, їх спростовує. Тому вважаємо за необхідне дослідити витоки соціально-економічної нерівності, віднайти та проаналізувати шляхи її подолання і визначити соціально-економічні наслідки вирішення цієї проблеми в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам нерівності присвячено чимало праць науковців як України, так і близького й далекого зарубіжжя. Цікавими є дослідження американських науковців Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон [1], що намагаються віднайти відповідь на питання: чому нації занепадають, знайти витоки багатства та бідності; Ф. Агійона та Дж. Уільямсона [2], які досліджують зв'язок між економічним зростанням, нерівністю і глобалізацією; французьких науковців Д. Мартена, Ж.-Л. Мецжера, Ф. П'єра, що вбачають однією із причин соціально-економічного суспільного безладу, зокрема бідності та нерівності, глобалізацію суспільних відносин [3]; чеського науковця Т. Седлачека [4], що висвітлює нагальні суспільні проблеми через обґрунтування шляхів розвитку «економіки добра і зла». Особливу увагу слід звернути на дослідження українських науковців, зокрема О. Гаврилишина [5], який у своїх дослідженнях капіталістичної економіки наводить соціально-економічні наслідки ринкових перетворень для населення країн з перехідною економікою; Е. Лібанової [6; 14], чимала частина досліджень якої присвячена проблемі бідності населення України; Л. Мельника [7; 8], який досліджує соціально-економічні проблеми інформатизації суспільства, однією з яких виступає нерівність.

Мета статті полягає у з'ясуванні витоків бідності, причин соціально-економічної нерівності, можливих шляхів її подолання та соціально-економічних наслідків вирішення зазначеної проблеми, зокрема для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновизнаним є те, що соціально-економічна нерівність у світі виникла наприкінці XVIII століття як результат Промислової революції, коли ручна праця людини почала замінюватися машинною, відбулося формування нових суспільних класів [1, с. 43]. Але не існує жодної теорії, яка б могла обґрунтовано пояснити єдині для всіх держав джерела бідності і багатства, закономірності їх розподілу у суспільстві.

У теорії існує кілька гіпотез виникнення суспільної нерівності, а саме: географічної, культурної, невігластва.

Географічна гіпотеза стверджує, що величезний розрив між багатими і бідними країнами пов'язаний з їхніми географічними відмінностями. До основних причин нерівності з позицій сучасного трактування цієї теорії відносяться, по-перше, тропічні хвороби (наприклад, малярія), що негативно впливають на здоров'я населення, а отже, і на продуктивність праці; по-друге, тропічні ґрунти, які не сприяють продуктивності сільського господарства. До країн, бідність яких можна пояснити цією теорією, відносять малорозвинені країни Африки, Центральної Америки і Південної Азії. Але ця теорія не може пояснити відмінності між північним і південним Ногалесом, Північною і Південною Кореєю, між Північною і Південною Америкою, Західною і Східною Німеччиною до падіння Берлінської стіни [1, с. 46–47], оскільки на розвиток як країни, так і суспільних відносин в ній впливає безліч інституційних чинників, одним з яких виступає культура.

Культурна гіпотеза пов'язує добробут населення країни із культурою, нормами і цінностями соціально-економічних відносин, що склалися в її межах. Такі чинники, як релігія, національна етика, рівень довіри, емпатії, легалізму, відповідальної економічної поведінки мають безпосередній вплив на розвиток країни і є лише наслідком дій соціальних інститутів і не пояснюють виникнення нерівності як такої [1, с. 52–58]. Звертаючись до неокласичної економічної теорії, що вписується в культурну гіпотезу розвитку, слід звернути увагу на концепцію, висунуту Фрідріхом фон Хайєком, де захищається право максимальної свободи людини як визначальної складової спонтанного економічного порядку та розвитку. Так, відповідно до його концепції, поведінка окремого суб'єкта господарювання визначається його економічними інтересами щодо конкретних економічних дій і здійснюються з метою отримання зиску. Зіткнення багатоманітних та різноспрямованих інтересів людини, підприємця, фірми сприяє раціоналізації соціального порядку, основою якого є принцип індивідуальної свободи. Держава в цих відносинах виступає охоронцем природного соціального порядку — свободи конкуренції, свободи монополії, свободи вибору, свободи розвитку — і здійснює цю свою функцію через законотворчість, формування суспільних моральних норм, ідеологічне виховання, охорону усталених традицій. Щодо нерівності в концепції Хайєка, то вона є природним соціальним порядком, оскільки соціальна справедливість є суто моральною категорією і може існувати лише за умов примусової економіки та «адміністративного деспотизму». У свою чергу, в умовах ринкової економіки забезпечення соціальної справедливості сприяє свавіллю, блокує економічну свободу, спотворює ринкові сигнали. Людина сама мусить дбати про свій економічний і соціальний добробут. Хайєк зазначає, що чим більше регулюється суспільство, тим більша кількість людей у ньому користується привілеями гарантованого доходу, що призводить до зміни суспільних цінностей: суспільний статус людини починає визначатися не її працьовитістю і здібностями, а належністю до певного прошарку населення. Таким чином, стимули активної економічної діяльності підриваються реалізацією принципу соціальної справедливості [9].

Гіпотеза невігластва стверджує, що світова нерівність існує через те, що «ми чи наші правителі не знають, як зробити бідну країну багатією» [1, с. 58], тобто основою нерівності виступає поведінка індивіда або фірми в ринковій економіці за наявності у них можливості «виробляти, купувати і продавати будь-які товари чи послуги на власне бажання» і недосконалість ринкового механізму та його «крах». Для вирішення проблеми нерівності пропонується підвищення освіченості політиків, які б надавали раціональні поради і будували «правильну економіку» [1, с. 59]. Разом з тим в розвинутих країнах уряд виходить з того факту, що чим краща освітня підготовка економічно активного населення, тим вища його роль у виробництві, тим менше в країні соціальних проблем, пов'язаних із безробіттям, бідністю, злочинністю тощо. У сучасних високорозвинутих країнах імовірність стати безробітним знижується з підвищенням рівня освіти працівника. В країнах, що розвиваються, така тенденція не завжди діє, через переважання трудомістких видів діяльності та простих робіт, що зумовлює нестачу робочих місць для працівників із відносно високим рівнем освіти. Чим вищий рівень освіти працівника, тим вища ціна його робочої сили. І витрати роботодавця на залучення й використання праці такого працівника будуть вищі. Отже, підприємствам є сенс наймати працівників нижчої кваліфікації, оскільки їх праця буде коштувати нижче. Проте діють фактори, що зменшують тривалість незайнятості і пошуку роботи висококваліфікованих спеціалістів, зокрема можливість ширшого вибору діяльності, оскільки вони можуть виконувати спектр робіт, що відповідають їх рівневі освіти та нижчому за їхній рівень. У цьому випадку кадри, що вище освічені, мають більші

шанси на здобуття посади порівняно з менш освіченими претендентами. Люди, що вище освічені, більш мобільні і використовують ефективніші способи пошуку роботи, менш схильні припиняти її пошук. За необхідності вони легше і швидше перекваліфікуються, що також зменшує період їхнього перебування у статусі безробітних.

Разом з тим проблема бідності, ринкових провалів криється у системі стимулів, обмеженнях політичних та економічних інститутів у різних країнах. Країни відрізняються рівнем економічного розвитку, оскільки мають різні інститути, норми і правила, що визначають роботу економіки та стимули для мотивації людей. Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що економічний і соціальний прогрес, економічний і соціальний розвиток узгоджуються та мають одновекторну динаміку тоді, коли економічні досягнення супроводжуються соціалізацією суспільних відносин і стосуються інтересів абсолютної більшості економічно активного населення [10, с. 11].

Проблеми нерівності, подолання бідності, розвитку економіки у бік зростання є для України одними з головних цілей та основних пріоритетів при формуванні сучасної соціально-економічної політики розвитку. Економічна криза зробила ці проблеми більш гострими та болючими. Так, за даними ООН та Європейської соціологічної служби «Євробарометр», наведеними в табл. 1, у 2010 р. частка бідного населення в Україні становила 78 %, у той час як у країнах Західної та Центральної Європи значення цього показника було у 4–8 разів нижчим; у 2015 році цей показник знизився до 44 %, але залишився одним із найвищих показників порівняно з іншими країнами [11; 12]. Це є свідченням украї тяжкого становища, в якому опинилося населення України.

Дані щодо значення децильного коефіцієнта (співвідношення доходів 10 % найбагатшого населення до доходів 10 % найбіднішого) також свідчать про загрозливий рівень соціальної нерівності в нашій країні. Так, значення цього показника для Японії становить 4,5, для Скандинавських країн — 3–6, для Німеччини — 7–8, для США — 11–13, для Великої Британії — 14. Найбільш суттєвий розрив між багатими і бідними спостерігається у Бразилії — значення децильного коефіцієнта складає 55–60. Для Аргентини, яку прийнято згадувати наступною, він дорівнює 35. Що стосується України, то дані офіційної статистики показують низький розрив між доходами багатих і бідних — значення коефіцієнта знаходиться на рівні 5,5, що суттєво суперечить реаліям, з якими кожен з нас стикається мало не щоденно. За експертними оцінками, що враховують діяльність тіньового сектору, розрив в доходах найбагатших і найбідніших українців сягає 25–45 [12].

Разом з тим дані офіційної статистики (табл. 2) показують, що чисельність населення, у якого загальний доход в місяць нижчий від прожиткового мінімуму, знижується: у 2010 році кількість такого населення становила 3,6 млн. осіб, а в 2015 році ця цифра

Таблиця 1 — Частка бідного населення в країнах Європи у 2010–2015 р. (складено авторами на основі [11; 12])

Країна	Частка бідного населення, %	
	2010 р.	2015 р.
Україна	78	44
Росія	70	14,1
Латвія	26	10,8
Румунія	23	6,7
Болгарія	21	11
Литва	20	9,9
Іспанія	20	24
Греція	20	25,9
Португалія	18	13,4
Польща	17	8,3
Ірландія	16	10,9
Кіпр	16	25
Німеччина	15	4,9
Бельгія	15	8,5
Швеція	12	7,9
Данія	12	6,4
Норвегія	11	3,7
Нідерланди	11	6,5
Словаччина	11	12,9
Ісландія	10	9
Чехія	9	5,7

зменшилась до 2,5 млн. осіб. Виходячи з даних табл. 2, прожитковий мінімум зріс: у 2010 році — 843,2 грн., а в 2015 році вже 1227,3 грн. За даними 2015 р., квінтільний коефіцієнт диференціації за грошовими доходами — 3,2, за загальними — 1,9 [13].

Таблиця 2 — Диференціація життєвого рівня населення
(складено авторами за [13], без урахування тимчасово окупованої території
(2014–2015 рр.) Автономної Республіки Крим та м. Севастополь)

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими від прожиткового мінімуму:	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
млн. осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4
Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Квінтільний коефіцієнт фондів (за загальними доходами), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2

У сучасній Україні спостерігається своєрідний феномен: населення не експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим, а офіційна статистика свідчить про доволі помірний, приблизно відповідний європейським стандартам ступінь нерівності.

Пояснюється це тим, що статистичні показники не містять параметрів рівня життя відносно нечисленних крайніх груп — і найбагатших, і найбідніших. У разі використання так званого квінтільного коефіцієнта не враховуються доходи 20 % найбідніших і 20 % найбагатших осіб, децильного — відповідно, 10 % з обох полюсів. Тому наявність нечисленного прошарку дуже заможних чи, навпаки, дуже бідних людей (родин, домогосподарств) не впливає на статистичні оцінки, але, безперечно, впадає в око і формує відповідне соціопсихологічне уявлення. Даються в знаки і поширеність тіньових доходів у поєднанні з демонстрацією своїх статків, з одного боку, і поблажливе ставлення суспільства до ухиляння від сплати податків — з іншого [14, с. 10].

Е аспекті соціально-економічного розвитку доцільно поряд із бідністю проаналізувати динаміку валового внутрішнього продукту та витрати домогосподарств на споживання (табл. 3) [15].

Так, починаючи з 2010 року ми наявно бачимо зростання номінального ВВП. Проте номінальний показник в цей період поступово спадає до 90,2 % у 2015 році. Поряд з цим скорочуються кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, що обумовлено інфляцією протягом аналізованого періоду і скороченням платоспроможного попиту населення.

Програма боротьби з бідністю є одним з пріоритетних напрямків у діяльності інститутів державної влади. Тема боротьби з бідністю передбачає не тільки розвиток соціальних програм, спрямованих на допомогу незаможним верствам населення. Це — комплексна програма, яка передбачає допомогти людині адаптуватися до умов ринкової економіки.

До основи державної політики подолання бідності має бути покладено визнання того, що цієї мети не можна досягти виключно шляхом підтримки знедолених. Необ-

Таблиця 3 — Валовий внутрішній продукт і споживання домогосподарств
(складено авторами за [13])

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	у фактичних цінах, млн. грн.					
Валовий внутрішній продукт	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544
Кінцеві споживчі витрати	897583	1094231	1221163	1329632	1429959	1709213
у тому числі: домашніх господарств	680164	858905	950212	1047096	1120876	1317110
	відсотків до підсумку					
Валовий внутрішній продукт	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Кінцеві споживчі витрати	83,2	84,2	86,9	90,7	90,1	86,0
у тому числі: домашніх господарств	63,0	66,1	67,7	71,4	70,6	66,3
	у цінах попереднього року, млн. грн.					
Валовий внутрішній продукт	949619	1138338	1303094	1404293	1369190	1431826
Кінцеві споживчі витрати	807212	998807	1174824	1284893	1247712	1203063
у тому числі: домашніх господарств	617885	787155	931038	1015891	960176	888416
	індекси фізичного обсягу, відсотків до попереднього року					
Валовий внутрішній продукт	104,1	105,5	100,2	100,0	93,4	90,2
Кінцеві споживчі витрати	106,3	111,3	107,4	105,2	93,8	84,1
у тому числі: домашніх господарств	107,0	115,7	108,4	106,9	91,7	79,3
	індекси-дефлятори, відсотків до попереднього року					
Валовий внутрішній продукт	113,7	114,2	107,8	104,3	115,9	138,9
Кінцеві споживчі витрати	111,2	109,6	103,9	103,5	114,6	142,1
у тому числі: домашніх господарств	110,1	109,1	102,1	103,1	116,7	148,3

хідні комплексні підходи, орієнтовані як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави щодо підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їх матеріального стану мають спиратися на забезпечення сталого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

Необхідно подолати вкрай негативну тенденцію соціальної поляризації суспільства, забезпечити зниження економічної нерівності, формування численного середнього класу, який стане гарантом стабільності. Поряд із реформуванням системи оплати праці необхідно забезпечити зниження економічної нерівності шляхом запровадження гнучкої податкової політики, раціоналізації соціальних трансфертів (досить швидко адресними діями можна викоринити абсолютну бідність у найгостріших її проявах, що

і визначено головною метою першого етапу реалізації Стратегії подолання бідності), стимулювання малого й середнього бізнесу, захист прав дрібних акціонерів, легалізацію тіньової діяльності і незареєстрованих доходів.

Запровадження дієвої системи соціального страхування також запобігатиме втраті доходу внаслідок безробіття, хвороби чи старості. У цьому контексті першочерговим завданням є проведення повномасштабної пенсійної реформи, оскільки тільки таким шляхом можна докорінно поліпшити становище сьогоденних пенсіонерів при стимулюванні економічної активності населення працездатного віку. Запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення, що буде стимулювати населення реєструвати свої доходи і сплачувати внески до пенсійних фондів, запобігатиме бідності населення похилого віку і забезпечить в майбутньому входження значної частини пенсіонерів до середнього класу.

Висновки. Таким чином, з проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

— по-перше, значна соціальна нерівність в українському суспільстві існує, хоча офіційна статистика та дані міжнародних організацій, що базуються на інформації звітів національних статистичних органів, свідчать про низький (фактично найнижчий у світі, за даними 2014 р.) ступінь соціально-економічної нерівності в Україні; проте населення та експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим;

— по-друге, соціально-економічна нерівність дуже негативно сприймається більшістю населення України: саме економічно необґрунтована нерівність, зубожіння населення та відсутність системи «соціальних ліфтів», які б сприяли переходу з однієї соціальної страти до іншої, є головною причиною відтоку працездатного населення з України і перешкодою розбудови демократичного суспільства європейського зразка;

— по-третє, існують певні соціальні групи, в яких питання соціально-економічної нерівності стоїть досить гостро;

— по-четверте, у ході дослідження було виявлено, що оцінка соціальної нерівності проводиться не дуже коректно, оскільки статистичні дані щодо доходів різних верств населення, наведені окремими організаціями, суттєво різняться.

Наведене доводить, що проблеми бідності і соціальної нерівності в Україні набувають загрозливого характеру, стаючи перешкодою подальшому соціально-економічному розвитку країни в цілому. Особливо гострими вони є для таких груп населення, як домогосподарства, до складу яких входять неповнолітні діти або пенсіонери, для жителів сіл, робітників, зайнятих у сферах рибництва, сільського господарства, лісового господарства, будівництва, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Особливість бідності в Україні — бідність працівників, що є зовсім нехарактерним для розвинених країн і викликає особливе занепокоєння, адже на зайнятому лежить відповідальність не тільки за його власне життя, а ще за непрацездатних членів домогосподарства.

Список літератури/Reference

1. Аджемоглу, Д. Чому нації занепадають / Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон ; пер. з англ. Олександра Дем'янчука. — 2-ге вид., випр. — К. : Наш формат, 2017. — 440 с.

Adzhemoglu, D., Robinson, Dzh. (2017). *Chomu natsii zanepadaiut* [Why the nations fail]. Kyiv, Nash Format Publ., 440 p.

2. Агийон, Ф. Экономический рост, неравенство и глобализация: теория, история и политическая практика / Филипп Агийон, Джеффри Уильямсон ; пер. с англ. Юлии Набатовой. — М. : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2015. — 288 с.

Agiyon, F., Uilyamson, Dzh. (2015). *Ekonomicheskii rost, neravenstvo i globalizaciya: teoriya, istoriya i politicheskaya praktika* [Economic growth, inequality and globalization: theory, history and political practice]. Moscow, Izdatel'skij dom «Delo» Publ., 288 p.

3. Мартен, Д. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / Домінік Мартен, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр ; пер. з франц. Євгена Марічева. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. — 302 с.

Marten, D., Metszher, Zh.-L., Pier, F. (2005). *Metamorfozy svitu: Sotsiologhiia hlobalizatsii* [The Metamorphosis of the World: The Sociology of Globalization]. Kyiv, Vydavnychii dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» Publ., 302 p.

4. Седлачек, Т. Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи / Томаш Седлачек ; переклад з чес. Тетяни Окопної. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. — 520 с.

Sedlachek, T. (2017). *Ekonomika dobra i zla. Slidamy liudskykh poshukiv: vid Hilhamesha do finansovoi kryzy* [The Economics of Good and Evil. In the footsteps of human searches: from Gilgamesh to the financial crisis]. Lviv, Staryi Lev Publ., 520 p.

5. Гаврилишин, О. Капіталізм для всіх чи капіталізм для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень / Олег Гаврилишин ; пер. з англ. Андрія Іщенка. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — 384 с.

Havrylyshyn, O. (2007). *Kapitalizm dlia vsikh chy kapitalizm dlia obranykh? Rozbizhnyi shliakhy postkomunistychnykh peretvoren* [Capitalism for all or capitalism for the selected? The divergent ways of postcommunist transformations]. Kyiv, Vydavnychii dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» Publ., 384 p.

6. Лібанова, Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : [монографія] / Елла Марленівна Лібанова — К. : КНЕУ, 2008. — 330 с.

Libanova, E. M. (2008). *Bidnist naseleennia Ukrainy: metodolohia, metodyka ta praktyka analizu* [Poverty of Ukraine's population: methodology, methodology and practice of analysis]. Kyiv, KNEU Publ., 330 p.

7. Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. д-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника. — Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. — 430 с.

Melnik, L. G. ed. (2005). *Sotsialno-ekonomicheskiye problemy informatsionnogo obshchestva* [Socio-economic problems of the information society]. Sumy, Unyversytetskaia knyha Publ., 430 p.

8. Социально-экономические проблемы информационного общества : [монографія] / под ред. д. э. н., проф. Л. Г. Мельника, к. э. н., доц. М. В. Брюханова. — Вып. 2. — Сумы : Университетская книга, 2010. — 896 с.

Melnik, L. G., Briuhanov, M. V. eds. (2010). *Sotsialno-ekonomicheskiye problemy informatsionnogo obshchestva* [Socio-economic problems of the information society]. Sumy, Unyversytetskaia knyha Publ., 896 p.

9. Хайек, Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. Хайек ; пер. с англ. О. Дмитриевой. — Челябинск : Социум, 2016. — 432 с.

Khayek, F. (2016). *Individualizm i ekonomicheskii poriadok* [Individualism and economic order]. Chelyabinsk, Socium Publ., 432 p.

10. Колот, А. М. Людина і нова економіка: діалектика розвитку / А. М. Колот, О. І. Кравчук // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т соціально-трудових відносин ; [голов. редкол. А. М. Колот]. — К. : КНЕУ, 2015. — № 1 (9). — С. 8–29.

Kolot, A. M., Kravchuk, O. I. (2015). *Liudyna i nova ekonomika: dialektyka rozvytku* [Man and the new economy: dialectics of development]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoria ta praktyka* [Social-Labor Relations: Theory and Practice], Kyiv, KNEU Publ., no. 1(9), pp. 8–29.

11. Ільчук, Л. Підсумковий моніторинг розвитку соціальної сфери за 2010 рік [Електронний ресурс] / Л. Ільчук // Центр перспективних соціальних досліджень. — Режим доступу : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:-2010-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24#_ftn17.

Ilchuk, L. *Pidsumkovyyi monitorynh rozvytku sotsialnoyi sfery za 2010 rik* [The final monitoring of social sphere development for 2010]. Available at : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:-2010-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24#_ftn17.

12. Межа бідності в Україні та Європі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zet.in.ua/socium/mezha-bidnosti-v-ukra%D1%97ni-ta-yevropi>.

Mezha bidnosti v Ukraini ta Yevropi [The Poverty Line in Ukraine and Europe]. Available at : <http://zet.in.ua/socium/mezha-bidnosti-v-ukra%D1%97ni-ta-yevropi>.

13. Диференціація життєвого рівня населення [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duferen2010_u.htm.

Government service of statistics of Ukraine. Differentiation of the living standard of the populatio]. Available at : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duferen2010_u.htm.

14. Лібанова, Е. М. Нерівність в українському суспільстві / Е. М. Лібанова // Економіка України. — 2014. — № 3(628). — С. 4–19.

Libanova, E. M. (2014). *Nerivnist v ukrainskomu suspilstvi* [Inequality in Ukrainian society]. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], no. 3(628), pp. 4–19.

Цель. Цель статьи — выяснение истоков бедности, причин социально-экономического неравенства, возможных путей их преодоления и социально-экономических последствий решения указанной проблемы, в частности для Украины.

Методы. Исследование основывается на системном подходе и диалектическом методе познания экономических явлений и процессов. Основные научные результаты получены с помощью комплекса общенаучных и специальных методов, а именно: исторического и логического, сравнения — для обзора основных положений теорий возникновения общественного неравенства; анализа — для определения причин дифференциации населения и бедности значительной части членов украинского общества; индукции и группирования — для определения основных тенденций социально-экономического развития в Украине; обобщения — для формулирования рекомендаций по системе приоритетных действий государства в сфере перераспределения доходов и обеспечения социальной справедливости в Украине.

Результаты. Рыночное распределение доходов не гарантирует членам общества равных доходов и одинакового благосостояния. Это связано с ростом роли факторов, обуславливающих различия в доходах населения и повышение эффективности производства. Повышение эффективности производства, вызывая неравенство в доходах, вновь и вновь воспроизводит социальное неравенство. Поэтому неравенство доходов является обязательным условием эффективного функционирования рыночной экономики. Для ослабления социальной напряженности и экономического неравенства в обществе государство вмешивается в сферу перераспределения доходов. Это вмешательство должно выявлять и стимулировать способности человека, соз-

давать условия каждому трудоспособному члену общества для повышения личного благосостояния. Решение этих задач предполагает контроль со стороны государства над доходами, прогрессивное налогообложение высоких доходов, ликвидацию необоснованных привилегий, упорядочение системы льгот и дополнительных выплат, формирование качественно новой системы налогообложения.

Ключевые слова: социально-экономическое неравенство, бедность, экономическое развитие, социальная справедливость, государственная политика преодоления бедности.

Objective. Finding out the poverty sources, the causes of socioeconomic inequality, the possible ways of overcoming them and the socio-economic consequences of solving this problem, in particular, for Ukraine.

Methods. The research is based on the systematic approach and the dialectical method of economic phenomena and processes cognition. The main scientific results are obtained with the help of general scientific and special methods complex, namely: historical and logical, and comparison — for review of the basic positions of the social inequality emergence theories; analysis — to determine the reasons for the people differentiation and the poverty of Ukrainian society large part; induction and grouping — to determine the socio-economic development main trends in Ukraine; generalization — for formulating recommendations on the system of state priority actions in the area of income redistribution and ensuring social justice in Ukraine.

Results. Market distribution of incomes does not guarantee society equal income and one-time welfare. This is due to the growing role of factors that determine the differences in income and increase the efficiency of production. Increasing the efficiency of production, causing inequality in income, again and again reproduces social inequality. Therefore, inequality of income is a prerequisite for the effective functioning of market economy. To weaken social tension and economic inequality in society, the state intervenes in the sphere of income redistribution. This intervention should identify and stimulate the person ability, create conditions for each able-bodied member of society to increase their personal well-being. The solution to these tasks involves state control over income, progressive taxation of high incomes, elimination of unjustified privileges, streamlining of the system of privileges and additional payments, and the formation of a qualitatively new system of taxation.

Key words: socio-economic inequality, poverty, economic development, social justice, state policy of poverty reduction.

Надійшла до редакції 02.12.2016